

ҚР БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ
МИНИСТРЛІГІ

МИНИСТЕРСТВО
ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РК

ӘЛ-ФАРАБИ АТЫНДАҒЫ
ҚАЗАҚҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

КАЗАХСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ
УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ АЛЬ-ФАРАБИ

ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚ,
ҚЫЛМЫСТЫҚ ІС ЖҮРПІЗУ ЖӘНЕ
КРИМИНАЛИСТИКА КАФЕДРАСЫ

КАФЕДРА УГОЛОВНОГО ПРАВА,
УГОЛОВНОГО ПРОЦЕССА И
КРИМИНАЛИСТИКИ

«Қазақстан Республикасының сот және құқық қорғау жүйесін
амытудың концептуалдық бағыттары: отандық және халықаралық-
тық тәжірибе» тақырыбындағы з.ғ.д., профессор К.Х. Халиковты
ке алуға арналған халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция
(жыл сайынғы Халиков оқулары)

МАТЕРИАЛДАРЫ

24 ақпан 2012 ж.
Қазақстан Республикасы
Алматы қаласы

МАТЕРИАЛЫ

Международной научно-практической конференции на тему:
«Концептуальные направления развития судебной и
правоохранительной системы: республиканский
и международно-правовой опыт», посвященной памяти д.ю.н.,
профессора Халикова К.Х.
(ежегодные Халиковские чтения)

24 февраля 2012 г.
Республика Казахстан
город Алматы

УДК 378:340
ББК 74.58:67.0
Қ18

Ответственные редакторы:

Заведующая кафедрой уголовного права, уголовного процесса и криминалистики КазНУ имени аль-Фараби,
Доктор юридических наук, профессор **Р.Е.Джансараева**
Доктор юридических наук, профессор **Л.Ш.Берсугурова**
Доктор юридических наук, и.о. профессора **Ш.М.Шарипов**
Кандидат юридических наук, доцент **А.С.Нуралиева**

Ответственный за выпуск преподаватель кафедры
уголовного права, уголовного процесса и криминалистики
А.Б.Избасова

Қ18

«Қазақстан Республикасының сот және құқық қорғау жүйесін дамытудың концептуалдық бағыттары: отандық және халықаралық-құқықтық тәжірибе» тақырыбындағы з.ғ.д., профессор **К.Х. Халиковты** еске алуға арналған халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция (жыл сайынғы Халиков оқулары) материалдары.

«Концептуальные направления развития судебной и правоохранительной системы: республиканский и международно-правовой опыт» (ежегодные Халиковские чтения): Материалы международной научно-практической конференции (24 февраля). Алматы, 2012. - 708 б.

ISBN 978-601-247-475-6

УДК 378:340
ББК 74.58:67.0

О ЭЛ-Фараби атындағы ҚазҰУ, 2012

Доктор юридических наук, профессор
Халиков Калимулла Халикович

61. Рахатаев М. «Сот-баллистикалық сараптама тағайындау, жүргізу және қорытындысын бағалау ерекшеліктері».....	581
65. Рахматулла Е. «Қылмыстың алдын алу қылмыспен күресудегі басты бағыты».....	589
62. Рысқұлбенова Б. «Қазақстан Республикасында азаматтық қоғамды қорғаудың өзекті мәселелері».....	602
64. Садықанова Г.Е. «Конституцияның негізгі нормативтік құқықтық акт ретіндегі мәні».....	617
65. Сапарбекова Ж.С. «Банк аясындағы кышмыстарды тергеу мәселелері».....	631
66. Саркытова М.Т. «Қазақстан Республикасы салық заңнамасының даму кезеңдерінің кейбір ерекшеліктері».....	633
67. Сериев Б.А. «Қылмыстық сот ісін жүргізудегі адам құқықтарын қорғаудың конституциялық кепілдіктері».....	639
68. Серімов Е.Е. «Тергеудің объективтілігі мен жан-жақтылығын әдеб тұрғысынан қарау».....	645
69. Тапалова Р.Б., Темірболаш Н. С. «Экономика саласындағы алаяқтық әрекеттер - криминалистикалық сипаттаманың бір элементі ретінде».....	652
70. Теңізбаев Т. «Қазақстанда жеке нотариаттың қалыптасуының өзекті мәселелері».....	659
71. Тлепбергенов О.Н. «Қылмыстық саясат: қатынастар мен құндылықтар».....	664

амбетова И.Ш. «Правовое обеспечение ты интересов несовершеннолетних наследников ^законодательству Республики Казахстан».....	673
•идуллин Ш.Б. «Қылмыстық іс жүргізудегі елдемелер: түсінігі және [ық сипаттамасы].....	687
айбердина Г.А. «Проблемы ограничения еспособности граждан».....	697

ЭКОНОМИКА САЛАСЫНДАҒЫ АЛАЯҚТЫҚ ӘРЕКЕТТЕР - КРИМИНАЛИСТИКАЛЫҚ СИПАТТАМАНЫҢ БІР ЭЛЕМЕНТІРЕТІНДЕ

*Таналова Р.Б., ал-Фараби атындағы ҚазҰУ қылмыстық
құқық, қылмыстық іс жүргізу*

және криминалистика кафедрасының доценті.,

Темірболат Н.С., ал-Фараби атындағы ҚазҰУ

қылмыстық құқық, қылмыстық іс жүргізу

және криминалистика кафедрасының доценті ц.а.

Экономика саласындағы қылмыстардың криминалистикалық сипаттамасы көлеміне қарай түрлері, топтары бойынша жүйеленуі мүмкін. Біздің мақаламызда осы санаттағы қылмыстардың элементтерін ғана зерттеуді жөн көрдік. Осындай элемент ретінде қылмыстың жасалу тәсілін қарастырайық.

Көптеген ғалымдар жекелеген қылмыстардың криминалистикалық сипаттамасын мойындайды, бірақ криминалистикалық сипаттама қылмыстық-құқықтық сипаттама сияқты жалпы түрде айтылмай, тек қана тәжірибен зерттеу нәтижесінде ғана ортақ белгілері анықталы криминалистикалық сипаттамасы қалыптастырылад. Қылмыстың барлық түрлері үшін криминалистикалық сипаттаманың мазмұнын және де тергеу әдістемесін өнде мүмкін емес. Қылмыстардың жасалу тәсілі, механизмі, қосқы заты, қылмыстың жағдайы жағынан үксастықтары бо са да бір топтағы қылмыстардың барлық элементтері бо ынша криминалистикалық сипаттамасын беру мүмкін емес. Құрылымдық элементтерден тұратын криминалистикалық сипаттаманың ұғымын нақты қылмысқа қатысты тергеу

әдістемесінің деңгейінде ғана анықтау мүмкін, яғни: жалған әсіпкерліктің криминалистикалық сипаттамасы мен тергеу әдістемесі, тұтынушыларды алдаудың криминалистикалық сипаттамасы мен тергеу әдістемесі, жалған банкроттықтың криминалистикалық сипаттамасы мен тергеу әдістемесі және т.б. Бір класқа, топқа жататын қылмыстардың криминалистикалық сипаттамасы туралы сөз қозғалғанда "мысалы, экономикалық) немесе жекелеген қылмыстардың түрлері туралы айтылғанда олар тек қана ғылыми ерттеулердің нәтижесі түрінде, арнаулы тергеу әдістемесінің дәйлымындағы бір криминалистикалық әдістеме ретіндегі теориялық категория болып қарастырылады [1, 15 б.].

Біздің алдымызда алаяқ қылмыстары бойынша ртак біртектес элементерді анықтау, яғни осы санаттағы қылмыстардың жасалу механизміне қатысты мәселелерді ерттеу. Экономика саласындағы алаяқ әрекеттер ал-ау-арбау, сенімге кіру арқылы жасалуы мүмкін. Алаяқ қылмыстарының жоспарлы түрде ұйымдастырылуы, қаша қаражаттарын әртүрлі әдіс-тәсілдерімен жөнелту әрекеттерін ойластыру, қазіргі заманғы техникалық құрал-абдықтарды қолданып жоғарғы дәрежедегі анықталуы ыт жалған құжаттарды жасау - осының барлығы экономика саласындағы алаяқтардың әрекеттерін әшкерелеуді ындатып, тергеу әдістемесін зерттеуді талап етіп отыр. алаяқ әрекеттерінің механизмі келесі элементтерден зады: тәсілі, қалдыратын іздері, қылмыстық әрекеттің аты, жағдайы, қылмыскердің жеке тұлғасы [2, 17 б.].

Қаржы ресурстарымен алаяқ әрекеттерін жасау әсілі. Қылмыстың тәсілі криминалистикалық аспектіден ілмыстың іздерін іздеуге және жағдайын анықтауға мүмкіндік береді. Тәсіл қылмысқа дайындық, оқталу

және жасыру әрекеттерінен тұрады. Қаржы ресурстарымен алаяқ әрекеттерін жасау тәсілдері туралы ақпарат: болжау жасауға; тергеуді жоспарлау мен ұйымдастыруға; тергеудің ең оңтайлы әдіс-тәсілін тандауға; қылмыстың жасалу механизмін болжауға; қылмысты алдын алуға шараларын өндеуге негіз болып табылады [3, 33 б.].

Қылмыстың тәсілі - «қылмыстың механизм!» ұғымының негізі ретінде ҚР ҚІЖК 117 бабында қылмыс бойышпа анықталуға жататын жағдай түрінде көрсетіліп, айыптау қорытындысыша міндетті түрде енгізілетін құрамды бөлігі болып табылады. Бұл тәсіл сот тарапынан қарастырышып қылмыскердің жеке тұлғасын анықтауда өз ролін атқарады.

Қаржы ресурстарына әртүрлі операциялар арқышы кол сұғу бір қылмыстық ниеттен тұратын әдіс-тәсілдердің жүйесін көрсетеді. Біз өз зерттеулерімізді қарж" саласындағы заңсыз несие алу қылмыстарына талдау жасау арқылы жүргіздік.

Банк мекемелеріне берілетін құжаттарда неси алушының қаржы жағдайы сипатталады. Қаржы жағдай дегеніміз - субъектінің ақша қаражатының жиынтығы жүйесін, олардың қалыптасуы мен бөлінуін анықтайты жағдай. Қаржы жағдайы туралы жалған мәліметте қатарына: қаржы жағдайы жақсартып көрсетілген қарж~ инспекциясында тіркеуден өткен бухгалтерлік құжаттар' өзге банктерден алынған несие жөніндегі анықтамалар' ағымдағы есеп шоттың көшірмелері және т.б.

Шаруашылық жағдайы - шаруашылық жүргізу мен оның өндірістік мәселелеріне қатысты ішкі және сырт жағдайлардың жиынтығы, соның ішінде ұйымның құқықтық мәртебесі, атауы, зақды мекен-жайы, құрылтайшыларының құрамы және т.б. жөніндегі мәліметтер.

Мәліметтер банкке немесе мемлекеттік органға жаз- баша түрде беріледі. Бұндай құжаттар сәйкес нысанада "олтырылып, қажетті реквизиттері көрсетілуі керек (мөр, өртанбалар, берілген күні, нөмері, лауазымды тұлғалардың қолтаңбалары және т.б.).

Жалған мәліметтер несие алушының ұсынған ресми емес сипаттағы өзге де құжаттарында көрініс табуы мүмкін. *Шл* мәліметтер құжатқа әртүрлі әдіс-тәсілдер арқылы енгізілуі мүмкін:

- құжатқа шындыққа сәйкес келмейтін мәліметтерді енгізу, құжаттың шынайы реквизиттері мен қол- таңбалары - сакталып, тек қана мәтіні мен сандық белгілері өзгеріске ұшырайды;
- құжатты толығымен өзгерту, яғни мазмұны мен фор- масы жағынан;
- жартылай жалғандық арқылы, яғни құжатқа өзгерістер енгізу арқылы, мысалы: техникалық жалғандық әдіс- тәсілдерінің көмегімен мәтіннің бір бөлігін жою, өзгерту, сөздер мен сандық белгілерді енгізу.

Қаржы ресурстарымен алаяқ әрекеттерін екі түрге бөліп көрсетуге болады: біріншісі: несие алу мақсатымен жалған мәліметтер беру - лауазымды тұлғалар ұйым, ме- кеме, кәсіпорыш, шарушылық объектіні сактап қалу мақсатымен банкротқа, қаржы жағдайының күйзеліске ұшырауы нәтижесінде мәжбүрлі түрде жалған мәліметтер беру арқылы несие алып, бірақ оны мақсатқа сай қолдану зүшін; екіншісі: несие алу мақсатымен құжаттарда жалған мәліметтерді көрсету, бірақ алдын ала ақша қаражатының несие шартына сәйкес қолданбауын көздеу.

Несие қаражатын алу нәтижесінде қылмыскерлер төрт бағытта әрекет жүргізеді: несие толығымен мақсатқа сай

емес қолданылады; несиенің бір бөлігі көзделген мақсатқа жұмсалса, енді бір бөлігі мақсатқа сай емес қолданылған несиенің бір бөлігі көзделген мақсатқа жұмсалып қалған бөлігі ұрланады; несиенің бір бөлігі көзделген мақсатқа емес жұмсалып қалған бөлігі заңсыз иемделінеді.

Заңсыз несие алу алаяқ әрекеттерін жао механизмінде ең басты орында несие қаражатын мақсатқа сай емес қолдану болып табылады. Оларға келесі әрекеттер жатады:

- несие шартында көзделмеген өндіріс-шаруа мақсатына жұмсау;
- алынған ақша қаражаттарын өзге фирмаға пайыз беру;
- алынған қаражаттарды бұрынырақ алынған несие немесе оның пайыздарын жабуға жұмсау;
- салықтарды, жалақыны, мекеме жалдама ақысын, коммуналды төлемдерді төлеуге жұмсау;
- алынған қаражатқа жылжымайтын мүліктерді, қымбат мет автокөлігін сатып алу, офиске ішкі жөндеу жұмыстарын жүргізуге төлеу;
- жеке қарыздарды өтеу;
- банктік қызмет көрсету үшін ақы төлеу;
- іс-саларларды қаржыландыру;
- несие қаражатын жеке ақшаға айналдыру.

Тәжірибе материалдарын зерттеу ақпараттарды берушінің типтік әдіс-тәсілдерін анықтауға мүмкіндік береді.

Кепілдік несиені қамтамасыз ету кезінде жалған мәліметтер қатарына: кепілдікке көрсетілген заттың шынайы түрде болмауы; кепілдікке көрсетілген зат бұрын кепіл түрінде қолданылған; кепілдікке көрсетілген зат несие алушы тарапынан жалға алынып, оның меншік

лігіне жатпайды; кепіл заты объектінің құрамдас бөлігі ретінде дербес қолданысқа түспейді; кепіл затының құны термеленіп, шынайы нарық құнына сәйкес келмеуі; несиенің алушы мүліктің жалғыз иесі ретінде көрсетілуі жатады [5, 28-2966.].

Сақтандыру арқылы несиені қамтамасыз ету кезінде алынған мәліметтер қатарына: сақтандыру компаниясының қызмет түрімен айналысуға лицензиясының болмауы немесе компания филиалының осындай келісімдерді сақтандыруды жүзеге асыруға құзыретінің болмауы; сақтандыру компаниясының қаржылық мүмкіндіктеріне сәйкес келісімде көрсетілген ақша соммасынан көбірек ақша соммаға сақтандыруды жүзеге асыра алмауы; сақтандыру өлем ақысының өтелмеуі және т.б. Қылмыскерлер сақтандыру компанияларымен өзара келісімге келіп несие берушінің мүддесін ескермеулері де мүмкін.

Қаржы ресурстарымен алаяқ әрекеттерін жасауға айындық кезеңінде қылмыскерлер несие-қаржы аясында айналысқан жағдайды зерттеп бағалайды, банк мекемесін таңдайды, құжаттарды дайындайды. Дайындық кезінде жалған мер, мөртанбалар, сәйкес реквизиттері бар құжаттар, бланкттер іздестіріледі. Несие алушының тұрақты жұмысын көрсету мақсатымен ресми банк шоттары, мөртанбалары бар жалған фирмалар ашылып қойылады. Несие берушіге берілетін мәліметтер қатарына жалған фирмалардың ара-қатынасында тауар сату-сатып алу келісімдері, қызмет көрсету туралы, ақша қаражаттарын аудару операциялары туралы жалған мәліметтер берілуі мүмкін. Бұл ақпарат қарыз алушының алдағы уақытта несиені қайтара алу қабілеті бар екендігінде несие берушінің көзін жеткізуге әсерін тигізетін алаяқтық әрекеттер болып табылады [5, 20-2166.].

Жалған фирмалардың есеп шоттарында шоғырланған акдіақаражаттаршқылмыстықәрекеттердіқаржышандыруға қолдану жиі кездеседі. Сонғы жылдары жалған құжаттарды қолданып, мысалы: жоғалған немесе ұрланған жеке куәліктерді, маскүнем, есірткі заттарды қолданатын, психикалық ахаулықтары бар және т.б. тұлғаларды алдау-арбау арқылы жеке куәліктері негізінде жалған фирмалар көптеп ашылуда. Осы санаттағы қылмыстар - бір тұлғамен (қарыз алушы); қарыз алушы жағынан бірнеше тұлғалармен (директор, бухгалтер және т.б.), қарыз алушы мен несие берушінің өзара алдын ала келісімі арқылы жасалуы мүмкін.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Мозговых Г.А. Криминалистическая характеристика преступления. - Алматы: Данекер, 2002. - 146 с.
2. Утебаев Е.К.Методика расследования преступлений в сфере экономической деятельности, связанных с незаконным предпринимательством, лжепредпринимательством и ложным банкротством. Авто реф. дисс. канд. юрид. наук: 12.00. 09. - Астана, 2005. - 26 с.
3. Яблоков Н.П. Криминалистическая характеристика финансовых преступлений // Вестн. Моск. ун-та. Серия 11, Право. - 1999. - № 1. - С. 31-43.
4. Плешаков А. М. Уголовная ответственность за незаконное получение кредита и меры по его предупреждению в банковской практике // Адвокат. - 1997. - № 3. - с. 28-29. 206
5. Бондаренко Н. Обманутые и обманывающие. Банковские операции, которые не афишируются // Капитал. - 1998. - № 1. - С. 20-23.

ҚАЗАҚСТАНДА ЖЕКЕ НОТАРИАТТЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Теңізбаев Т., зль-Фараби атпындағы Қазақ Үлттық университетта Азаматтық цұқыц және азаматтық гс жүргізу, еңбек құңыгы кафедрасының ага оқытушысы

Қоғамдағы саяси және элеуметтік-экономикалық өзгерістер, соның ішінде, нарықтық қатынастардың қалыптасуы және дамуы, жеке меншік пен мемлекеттік меншіктің тендігін тану бірқатар құқықтық институттардың қоғам өміріндегі ролін және маңызын түпкілікті өзгертті. Осындай құқықтық институттардың бірі - нотариат болып табылады. Нотариатқа және оның элеуметтік-құқықтық мәселелеріне қатысты қызығушылықтың толастамауы кездейсоқ емес және ол меншік құқығын қорғаудың құқықтық нысандарының алуан-түрлілігімен сипатталады.

Қазақстанның нарықтық экономикаға өту кезеңінде құқықтық реформаны жүзеге асырумен байланысты мәселелердің өзектілігі артатүсті. Осыған байланысты егеменді Қазақстанның алғашқы жылдарында-ақ, елдегі құқықтық реформаның бастамасы болған заң актілері қабылдана бастады. Кенестік кезеңдегі нотариаттың өзгерісі, бірінші кезекте, нотариустың жаңа мәртебесінің қалыптасуымен, қазақстандық нотариаттың міндеттерінің, мақсаттарының және функцияларының өзгеруімен түсіндіріледі.

Нотариат институты құқықтық мемлекеттегі тендікті қамтамасыз ететін болғандықтан, бірқатар елдер атаулы институт™ нығайтып жатса, бірқатарлары нотариат институтын қалыптастыруға кірісті. Дегенмен, заңнаманы қалыптастыру, дамыту және іске асыру жүйелі зерттеуді және көзқарасты